

УДК 343.263.4

Сокуренок О.М.

ПІДСТАВИ ВИЇЗДУ ЗА МЕЖІ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ УСТАНОВ ЗАСУДЖЕНИМИ ОСОБАМИ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: МІЖНАРОДНО- ПРАВОВИЙ ДОСВІД

Автор аналізує та досліджує міжнародне кримінально-виконавче законодавство відносно питань: які саме існують засади виїзду засудженими за кордони кримінально-виконавчих установ, та на який саме термін можливий цей виїзд відповідно до кримінально-виконавчого законодавства іноземних країн.

Ключові слова: кримінально-виконавче законодавство, виїзд засудженими за кордони кримінально-виконавчих установ.

Всі засуджені особи, що відбувають покарання, мають свої права та обов'язки, які повинні дотримуватися. Прикладом прояву принципу гуманізму у поводженні із засудженими є надання їм права на короткочасні виїзди за межі кримінально-виконавчих установ.

До 1977 року радянське виправно-трудове законодавство взагалі не передбачало надання права виїзду за межі кримінально-виконавчих установ. Після того, як у 1977 році до ВТК та КК УРСР були внесені зміни, згідно з якими засуджені особи отримали право на виїзд за межі колоній. З оголошенням незалежності України, було прийнято новий КВК України, який також передбачає право засуджених осіб на короткочасові виїзди за межі колонії (ст. 111 КВК України). Одним із способів удосконалення національного законодавства з вирішення даного питання є дослідження досвіду зарубіжних країн щодо врегулювання питання стосовно надання права виїзду засудженим особам за межі кримінально-виконавчих установ.

Метою нашої статті є аналіз та дослідження міжнародного кримінально-виконавчого законодавства відносно питання: які ж саме існують підстави виїзду за межі кримінально-виконавчих установ, та на який саме термін надаються такі виїзди за межі колоній згідно кримінально-виконавчим законодавством зарубіжних країн.

Проблему ухилення від відбування покарання у виді позбавлення волі та надання права виїзду за межі кримінально-виконавчих установ з позиції кримінального та кримінально-виконавчого права досліджували такі вчені як: Л.В. Багрій-Шмахматов, В.Б. Василець, А.М. Джуца, Е.Н. Іванова, С.Т. Карп, В.А. Клименко, С.Ю. Лукашевич, Ю.С. Міхлін, О.І. Плужнік, А.Х. Степанюк, П.В. Тепляшин, Ю.М. Ткачевський, В.М. Трубников, Ю.А. Чеботарьова, О.І. Шинальський, Т.А. Шулежко, В.І. Єгоров, А.О. Яровий, та інші.

Згідно ч. 1 ст. 111 КВК України право на короткочасні виїзди можуть отримати засуджені особи, які утримуються у:

- виправних колоніях мінімального рівня безпеки;
- дільницях соціальної реабілітації виправних колоній середнього рівня безпеки;

виховних колоніях [7, С. 65].

Підставою на короткочасний виїзд за межі кримінально-виконавчої установи, згідно з КВК України, може бути лише тільки у зв'язку з винятковою особистою обставиною, а саме:

- а) смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого;
- б) стихійне лихо, що спричинило значну матеріальну шкоду засудженому або його сім'ї.

Короткочасний виїзд за межі колонії, засудженим особам, може бути наданий на термін не більше 7 діб, не включаючи часу, необхідного для проїзду в обидва кінці, але не більше 3 діб.

Відповідно до кримінально-виконавчого законодавства України засуджені особи, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, мають право на короткочасовий виїзд за межі КВУ, а про надання таким особам відпусток взагалі не йде мова. Як показує досвід зарубіжних країн, що однією із підстав виїзду за межі КВУ є наданням їм щорічних оплачуваних відпусток. Тому ми пропонуємо дослідити законодавство зарубіжних країн та сформувати пропозиції для вдосконалення національного законодавства при вирішенні даного питання. Отже, в межах даної статті ми проаналізуємо кримінально-виконавче законодавство таких країн як Німеччина, РФ, республіка Казахстан, Естонська республіка, Азербайджанська республіка, республіка Білорусія та республіка Таджикистан, щодо вирішення питання, які ж саме існують підстави та на який термін можуть залишити територію КВУ засуджені особи, що відбувають покарання у виді позбавлення волі.

Згідно з кримінально-виконавчим законодавством зарубіжних країн виїзди за межі колоній можна розподілити на короткострокові та тривалі. Підстав на надання короткострокового виїзду за межі виправних установ декілька, а відносно тривалих виїздів – підставою є надання засудженому до позбавлення волі відпустки, згідно з якою засуджений залишає територію колонії на певний час, але зобов'язаний у вказаний строк повернутися.

Отже, спочатку ми пропонуємо проаналізувати досвід зарубіжних країн відносно тривалих виїздів за межі колоній, а потім відносно короткострокових виїздів.

Відповідно до німецького пенітенціарного права, інститут виїздів за межі місць позбавлення волі вперше був введений у формі відпустки Законом, що набув чинності з 1 січня 1977 року, від 16 березня 1976 року “Про виконання покарань у вигляді позбавлення волі і заходах безпеки, пов'язаних з ізоляцією від суспільства” [1]. Таким чином, кримінально-виконавчій системі Німеччини відомо декілька категорій виїздів за межі місць позбавлення волі:

1) регулярна відпустка, що надається тривалістю до 21 дня щорічно, якщо не існує небезпеки, що засуджений, опинившись за межами установи, буде ухилятися від подальшого відбування покарання або зловживатиме відпусткою для здійснення яких-небудь правопорушень;

2) особлива відпустка для підготовки до звільнення (попереднього вирішення питань трудового і побутового пристосування) строком до одного тижня в місяць, коли до закінчення терміну відбування покарання залишається дев'ять і менше місяців (§ 15 Закону);

3) відпустка до шести днів щомісячно, що надається засудженим, які користуються правом вільного пересування [1].

Отже, згідно з німецьким законодавством, засудженим особам надаються тривалі виїзди за межі кримінально-виконавчих установ у зв'язку з відпусткою, які бувають таких видів: регулярна (21 день), особлива (до 7 днів) та щомісячна відпустка (до 6 днів). На нашу думку, така підстава виїзду, як у зв'язку з щорічною оплачуваною відпусткою є позитивним досвідом, тому що засуджена особа розуміє, якщо вона буде порушувати дисципліну в місцях позбавлення волі, характеризуватиметься негативно, то їй не дозволять на виїзд за межі виправної установи у зв'язку з відпусткою, що на нашу думку є своєрідним стимулом для засудженого, і при цьому спрацьовує така ознака мети покарання, як виправлення засудженого. Той факт, що виїзд за межі КВУ засудженою особою у зв'язку з відпусткою, згідно з німецьким законодавством є диференційований, має позитивний характер, що можливо було б використати при внесенні відповідних змін до законодавства України.

У Фінляндії виїзд може бути наданий практично із усіх видів виправних установ, де вони, так само як у Німеччині, підрозділяються на в'язниці закритого і відкритого типів і трудові колонії. Прийнятий в 1889 році і дотепер діючий (із змінами і доповненнями) Закон про виконання покарань, передбачає таку підставу виїзду за межі виправних установ, як надання засудженій особі відпустки, для підтримки соціального і психічного здоров'я засудженого [1], що на нашу думку є позитивним досвідом, врегулювання цього питання.

У кримінально-виконавчому законодавстві Російської Федерації згідно зі ст. 97 КВК РФ засудженим особам, може бути надано тривалий виїзд за межі виправної установи на час щорічної оплачуваної відпустки, а засудженим чоловікам старше 60 років і жінкам старше 55 років, інвалідам I та II групи, а також неповнолітнім (ч.2 ст.103 КВК РФ), або засудженим, не забезпеченим роботою з незалежних від них причин, надається виїзд на термін, рівний часу щорічної оплачуваної відпустки [2]. Згідно з ч. 4 ст. 104 КВК РФ засуджені особи, які працюють, мають право на щорічну оплачувану відпустку, що диференціюється в залежності від того, якій категорії злочинців надається така відпустка: а) 18 робочих днів – для засуджених осіб, що відбувають покарання у виді позбавлення волі у виховних колоніях; б) 12 робочих днів – для повнолітніх засуджених осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі. Термін такої відпустки може бути продовжений, а тому, згідно з ч. 5 ст. 104 КВК РФ засуджені особи, що перевищують норми виробітку, або особи які зразково виконують встановлені завдання на важких роботах, а також на роботах зі шкідливими або небезпечними умовами праці, на підприємствах, розташованих у районах Крайньої Півночі та прирівняних до них місцевостях, або працюючим за своїм бажанням засуджені, що є інвалідами першої або другої групи, засуджені чоловіки старше 60 років і засуджені жінки старше 55 років, мають право на щорічну оплачувану відпустку, що може бути збільшена до 18 робочих днів, а неповнолітнім засудженим – до 24 робочих днів. Отже, ми вважаємо, що такий досвід РФ відносно надання відпусток, засудженим особам, які відбувають покарання у виді позбавлення волі є позитивним, що може бути використано при внесенні відповідних змін до кримінально-виконавчого законодавства України.

Аналізуючи кримінально-виконавче законодавство республіки Казахстан щодо встановлення підстав та терміну, на який може надаватися засудженим особам право на виїзд за межі кримінально-виконавчих установ, згідно зі ст. 93 КВК республіки Казахстан можна відзначити, що такі підстави і час виїзду за межі КВУ є подібними до законодавства РФ [3]. Але, не зважаючи на подібність, існують і відмінності, які полягають у наступному: відповідно до ч. 6 ст. 100 КВК республіки Казахстан термін щорічної відпустки для осіб, які відбувають покарання у виправних колоніях, становить 15 робочих днів, а згідно з законодавством РФ такий термін становить 12 робочих днів. Наступна відмінність полягає у тому, що згідно з ч. 7 ст. 100 КВК республіки Казахстан термін відпустки може бути продовжений лише тільки для осіб, які відбувають покарання у виправних колоніях. Отже, неповнолітнім засудженим особам, час відпустки не може бути продовжено більше ніж на 18 робочих днів, у зв'язку з обставинами зазначеними в ч. 7 ст. 100 КВК республіки Казахстан.

Відповідно до законодавства Естонської республіки надання виїзду за межі КВУ засудженим особам, у зв'язку з наданням їм відпустки, передбачено ст. 41 “Закону Естонської республіки відносно виконання покарання пов'язаних з ізоляцією від суспільства” (далі - Закону). Засуджений, який відбуває покарання у виді позбавлення волі і якому згідно ч. 1 ст. 41 цього Закону має можливість працювати без нагляду або під наглядом за межами в'язниць, застосовується положення законів про працю, а саме надається відпустка. Отже, згідно законодавства Естонської республіки, засудженим особам, надається відпустка, але обмеженому колу осіб (якщо засуджений працює за межами тюрми без нагляду), що на нашу думку є позитивним досвідом і можна використати при внесенні відповідних змін до кримінально-виконавчого законодавства України.

Згідно ч. 1 ст. 98 КВК республіки Таджикистан засудженим особам надаються тривалі виїзди у зв'язку з оплачуваною відпусткою, або засудженим не забезпеченим роботою з поважних причин, на термін рівний щорічної оплачуваної відпустки. Відносно терміну відпустки він становить 12 робочих днів для засуджених осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі у виправних колоніях, та 18 робочих днів неповнолітнім засудженим особам, які відбувають покарання у виді позбавлення волі у виховних колоніях (ч. 4 ст. 108 КВК республіки Таджикистан). Отже, тривалі виїзди за межі місць позбавлення волі республіки Таджикистан, подібні тривалим виїздам відповідно до кримінально-виконавчого законодавства РФ.

Згідно з КВК Азербайджанської республіки передбачені тривалі виїзди за межі КВУ, а саме у зв'язку з наданням відпустки такій особі (ч. 4 ст. 89 КВК). Термін такої відпустки, становить 7 днів, а час проїзду в обидва кінці повинен бути не більше 2 днів.

На нашу думку, час виїзду у зв'язку з відпусткою за межі КВУ відповідно до законодавства Азербайджанської республіки, що дорівнює 7 днів потрібно було б збільшити, а також розмежувати і встановити один строк виїзду за межі КВУ у зв'язку з відпусткою для повнолітніх осіб, які відбувають покарання у виправних колоніях, та для неповнолітніх осіб, що відбувають покарання у виховних колоніях, так як це передбачено законодавством РФ.

Кримінально-виконавче законодавство республіки Білорусії передбачає право на виїзд, засуджених осіб у зв'язку з трудовою відпусткою [5]. Час, на який засуджена

особа може залишити межі КВУ у зв'язку з такою відпусткою, становить 12 робочих днів для осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі у виправних колоніях, та 18 робочих днів для осіб, що відбувають покарання у виді позбавлення волі в виховних колоніях (ч. 4 ст. 99 КВК республіки Білорусія), тобто терміни таких відпусток, подібні термінам, відпусток, які надаються згідно з кримінально-виконавчим законодавством РФ та республіки Таджикистан, про що вище вже говорилося.

Отже, кримінально-виконавче законодавство таких країн, як Німеччина, Фінляндія, РФ, республіка Казахстан, Естонська республіка, республіка Таджикистан, Азербайджанська республіка та республіка Білорусія, надає право на виїзд за межі кримінально-виконавчих установ у зв'язку з відпусткою, але термін такої відпустки є різним, про що вже говорилося. На наш погляд, найбільш позитивний досвід, що можливо було б імплементувати до національного кримінально-виконавчого законодавства, є досвід РФ, а саме: час виїзду за межі КВУ у зв'язку з відпусткою, так званий довгостроковий виїзд, становить 12 робочих днів для повнолітніх осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, а для неповнолітніх осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі становить – 18 робочих днів.

Згідно кримінально-виконавчого законодавства зарубіжних країн, надаються короткострокові виїзди за межі місць позбавлення волі, але підстав таких виїздів декілька, а тому ми пропонуємо розглянути всі такі підстави надання виїзду за межі КВУ.

Отже першою і найбільш розповсюдженою підставою надання права на короткостроковий виїзд є смерть або важка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого. Відповідно до законодавства Німеччини, Фінляндії, РФ, республіки Казахстан, республіки Узбекистан, Киргизької республіки, Естонської республіки, Придністровської Молдавської республіки, Азербайджанської республіки, республіки Білорусія та республіки Таджикистан надається право на виїзд за межі колонії у зв'язку з такою підставою.

Згідно із законодавством цих країн вказано, що смерть чи тяжка хвороба повинна мати місце лише у близького родича. Відмінність, існує лише згідно з ч. 2 ст. 32 Закону Естонської республіки відносно виконання покарання пов'язаного з ізоляцією від суспільства. Такий виїзд може бути наданий у випадку важкої невиліковної хвороби або смерті чоловіка (жінки), батька, матері, дідуся, бабусі, дитини, усиновителя, усиновленого, брата або сестри. Як ми бачимо, у даному законі прямо вказується коло осіб до яких може бути надано дозвіл на виїзд засудженому, у зв'язку із їх важкою невиліковною хворобою або смертю. У кримінально-виконавчому законодавстві України не передбачено таке коло осіб, до яких може бути надано виїзд за межі колонії, а передбачено це в ст. 32 КПК України. Також, в ч. 2 ст. 32 Закону сказано, що короткостроковий виїзд, наданий у зв'язку з надзвичайною сімейною подією, не включається в число виїздів, зазначених у частині 1 цієї статті.

Другою підставою короткострокового виїзду за межі місця відбування покарання є стихійне лихо, що заподіяло значну матеріальну шкоду засудженому або його сім'ї. Відповідно до законодавства республіки Казахстан, республіки Узбекистан, Киргизької республіки, Придністровської Молдавської республіки, Азербайджанської республіки, республіки Білорусія та республіці Таджикистан передбачено таку підставу виїзду.

Третьою підставою короткострокового виїзду за межі місць позбавлення волі є попереднє вирішення питань трудового і побутового пристосування засудженого після звільнення. Підстава такого виїзду передбачена відповідно до законодавства Німеччини, Фінляндії, РФ, республіки Казахстан, республіки Білорусії та республіки Таджикистан.

Ми вважаємо, що така підстава виїзду для попереднього вирішення питань трудового і побутового пристосування засудженого після звільнення є відображенням того, що законодавець ставиться з розумінням до того, що засуджений після звільнення з місць позбавлення волі являється особою, яка деякий час була відокремлена від суспільства і для того щоб така особа не вчиняла повторно нових злочинів, після звільнення, їй потрібно надати можливість для нормального повернення до суспільства. Адже, якщо в засудженого буде робота, то в нього буде менше підстав для вчинення того чи іншого злочину.

Останньою підставою надання права, засудженим особам, на короткостроковий виїзд за межі КВУ, відповідно до законодавства Фінляндії, є пологи дружини [1]. Досить позитивним є той факт, що підставою для надання права на виїзд засудженій особі є пологи дружини, що сприятиме ресоціалізації засудженого: засуджений буде присутній під час пологів і зможе побачити свою дитину. На нашу думку, це сприятиме прагненню засудженого до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, а однією із підстав такого звільнення є сумлінна поведінка засудженого.

Термін короткострокового виїзду, який надається засудженим особам, за межі кримінально-виконавчої установи становить не більше семи діб (РФ, республіка Казахстан, республіка Узбекистан, Киргизька республіка, Естонська республіка, Придністровська Молдавська республіка, Азербайджанська республіка, республіка Білорусія та республіка Таджикистан). Існує лише одна відмінність між короткостроковими виїздами в таких країнах: час, що необхідний для проїзду в обидві сторони засудженій особі, є різним. Так, відповідно до кримінально-виконавчого законодавства РФ, Киргизької республіки та республіки Білорусії такий термін не обмежений.

Той факт, що у ч. 1 ст. 97 КВК РФ не вказаний термін, який необхідний для проїзду в обидві сторони є зрозумілим, так як територія РФ є більшою від території України, а тому в КВК України термін, що необхідний для проїзду в обидві сторони обмежений. Наприклад: засуджена особа, що відбуває покарання у м. Москві прямує до м. Смоленська, і затрачає на проїзд близько 6-7 годин, а засуджений, який прямує з м. Владивостока до м. Москви, витрачає на дорогу близько 6-7 діб в одну сторону. Отже, в законодавстві РФ немає необхідності обмежувати час, що потрібний для проїзду в обидві сторони у зв'язку з виїздом за межі кримінально-виконавчої установи, а лише повинен підтверджуватися проїзними документами, які засуджений зобов'язаний пред'явити після повернення до КВУ. А от відносно того, що такий термін не обмежений відповідно до законодавства Киргизької республіки та республіки Білорусії, ми не згодні, адже їхня територія являється набагато меншою від території РФ. Згідно з законодавством Придністровської Молдавської республіки час для проїзду в обидва кінці становить не більше 1 доби, Азербайджанської республіки – 2 доби, республіки Таджикистан – 3 доби, республіки Узбекистан – 4 доби, республіки Казахстан – 5 діб.

Отже, проаналізувавши кримінально-виконавче законодавство зарубіжних країн відносно питання підстав та терміну, на який саме надається право на виїзд за межі кримінально-виконавчих установ, можна відмітити, що в різних країнах це питання вирішується по-різному, але як узагальнення підставами короткострокових виїздів за межі КВУ є: а) смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого; б) стихійне лихо, що спричинило значну матеріальну шкоду засудженому або його сім'ї; в) попереднє вирішення питання трудового та побутового пристосування засудженого після звільнення. Термін таких виїздів становить не більше семи діб, не рахуючи часу, необхідного для проїзду в обидві сторони. Тривалі виїзди, це у зв'язку з трудовою відпусткою та засудженим чоловікам старше 60 років і засудженим жінкам старше 55 років, а також засудженим, що є інвалідами першої або другої групи, неповнолітнім засудженим, або засудженим, не забезпеченим роботою з незалежним від них причин, на строк, рівний часу щорічного оплачуваної відпустки. Час на який надаються виїзди дорівнює в залежності від підстави виїзду, у зв'язку з першими трьома підставами, що наведені вище – термін становить сім діб, не рахуючи часу необхідного для проїзду в обидві сторони (в залежності від території держави), а час виїзду за межі КВУ у зв'язку з четвертою та п'ятою підставою становить 12 робочих днів для повнолітніх осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, а для неповнолітніх осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі становить – 18 робочих днів.

Порівнюючи зарубіжне законодавство з національним, відносно надання короткострокових виїздів, засудженим особам за межі місць кримінально-виконавчої установи, можна відмітити те, що вони подібні до законодавства України. Але існує відмінність того, що ст. 111 КВК України не передбачено таку підставу короткострокового виїзду, як для попереднього вирішення питань трудового і побутового пристосування засудженого після звільнення, що на нашу думку є позитивним досвідом і можливо було б використати при внесенні відповідних змін до КВК України. Відносно тривалих виїздів (на час щорічної оплачуваної відпустки), то з цього приводу в кримінально-виконавчому законодавстві України взагалі нічого не йдеться, тобто засуджені особи, які відбувають покарання у виді позбавлення волі не мають такого права, а саме виїзд у зв'язку з щорічною оплачуваною відпусткою. Ми вважаємо, що надання права на тривалий виїзд у зв'язку з щорічною оплачуваною відпусткою є позитивним досвідом зарубіжних країн, що було б доцільно імплементувати в національне кримінально-виконавче законодавство.

Список використаних джерел та література:

1. Тепляшин П.В. Обусловленность и опыт уголовно-правовой борьбы с уклонениями от отбывания лишения свободы в зарубежном законодательстве // Сибирский Юридический Вестник. – 2002. – №2.
2. Российская Федерация. Законы. Уголовно-исполнительный кодекс Российской Федерации. - М.: ТК «Велби». Изд-во «Проспект», 2004. - С. 96.
3. Уголовно-исполнительный кодекс Республики Казахстан от 13 декабря 1997 года // Ведомости Парламента Республики Казахстан. – 1997 г. – N 24. – Ст. 337.
4. Кримінально-виконавчий кодекс Киргизької Республіки від 11.11.1999 р.
5. Кримінально-виконавчий кодекс Республіки Білорусії від 11 січня 2000 р. № 365-3 // http://base.zakon.kz/doc/lawyer/nph-lawyer.exe?uid=&doc_id=1008443.
6. Кримінально-виконавчий кодекс Республіки Узбекистан від 25.04.1997 р. № 409-1.
7. Кримінально-виконавчий кодекс України. – Х.: ТОВ “Одіссей”, 2003. – 112 с

Сокуренок А.М. Основания выезда за границы уголовно-исполнительных учреждений лицами, осужденными к лишению свободы: международно-правовой опыт.

Автор анализирует и исследует международное уголовно-исполнительное законодательство относительно вопросов: какие же именно существуют основания выезда осужденных за пределы уголовно-исполнительных учреждений, и на какой именно срок возможны такие выезды за пределы колоний в соответствии с уголовно-исполнительным законодательством зарубежных стран.

Ключевые слова: уголовно-исполнительное законодательство, выезд осужденных за пределы колоний.

Sokurenko Ye.N. The reasons of departure of the convicts, who imprison, abroad the criminal-executive institutions: the international-law aspect.

The author analyses and investigates the international criminal-executive legislation concerning questions: what namely there are the reasons of departure of the convicts abroad the criminal-executive institutions and how long are lasting such departure according to the criminal-executive legislation of foreign countries.

Key words: criminal-executive legislation, departure of the convicts abroad the criminal-executive institutions.

Надійшла до редакції 09.11.2007 р.